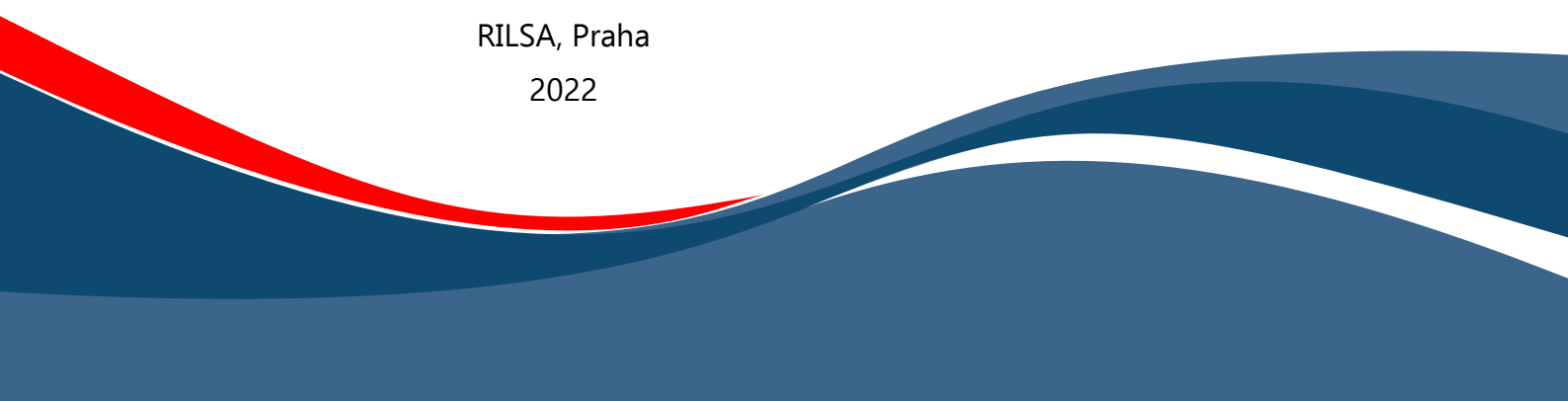

Náplň a konstrukce životního a existenčního minima 2021

Vlastimil Beran

RILSA, Praha
2022

Tato studie je výstupem projektu „*Náplň a konstrukce životního a existenčního minima*“, který je řešen v rámci Dlouhodobé koncepce rozvoje výzkumné organizace na období 2018–2022 schválené MPSV na základě Rozhodnutí č. 7-RVO/2018 o poskytnutí institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons Uveďte původ 4.0 Mezinárodní veřejná licence (<http://www.creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.

Dělnická 213/12, Praha 7, 170 00

Vyšlo v roce 2022, 1. vydání, počet stran 25

Tisk: RILSA

<https://www.rilsa.cz>

Abstrakt

Instituty životního a existenčního minima představují minimální hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních osobních potřeb. Rozdíl mezi nimi je definován v zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Studie se zabývá stanovením hodnot životního a existenčního minima. Poslední revize v této oblasti byla realizována v roce 2018 (Beran, Godarová, 2019). Hodnoty vypočtené v této studii se liší oproti hodnotám z předchozích studií v postupu výpočtu. Důvod je ve změně počtu sledovaných domácností v rámci šetření Statistiky rodinných účtů Českého statistického úřadu. Změna tohoto typu ovlivňuje zastoupením četnosti jednotlivých výdajových položek v šetření a následně využitelný kvantil pro stanovení hodnot životního a existenčního minima. Z tohoto důvodu nebylo možné aplikovat plně metodiku vytvořenou k výpočtu životního a existenčního minima. V případech nezbytných odklonů od vytvořené metodiky byla aplikována pravidla, která měla za úkol zajistit minimalizaci odklonů od vnitřní logiky metodiky. Na základě jednání se sociálními partnery a akademickou sférou navíc došlo u některých oddílů ke změně zastoupení jednotlivých položek z důvodů reflexe kvantitativní a kvalitativní změny spotřeby a životních nákladů. Jedná se o způsob zajištění aktuálnosti spotřebního koše vstupujícího do výpočtu. Pro oblast výživy bylo využito modelu vytvořeného Ústavem zemědělské ekonomiky a informací. Model je postaven na logice lineárního programování, konkrétně aplikuje dietní (nutriční) problém. Vypočtené hodnoty reagují na pětiletou mezeru od poslední aktualizace. V tomto období Českou republiku zasáhlo několik externích šoků, zejména pandemie covidu-19, energetická krize, dvojciferná inflace a válka na Ukrajině. Ze studie vyplývá, že i přes v poslední opakované zvyšování částek životního a existenčního minima nejsou tyto částky dostatečně vysoké.

Klíčová slova: životní minimum; existenční minimum; referenční hodnoty pro příjem živin; nízkopříjmové domácnosti; výdaje; Česká republika.

Abstract

The institutes of the living and subsistence minima represent the minimum income limits that ensure the satisfaction of a person's nutritional and other personal needs. The difference between them is defined in Act No. 110/2006 Coll., on the living and subsistence minima. The study addresses the determination of the values of the living and subsistence minima. The most recent revision in this area was performed in 2018. The values calculated in this study differ from those of previous studies in terms of the calculation procedure, the reason being a change implemented regarding the number of monitored households considered in the Family Accounts Statistics survey conducted by the Czech Statistical Office. Changes of this nature influence the representation of the frequency of individual expenditure items in the survey and, subsequently, the quantile used for determining the values of the living and subsistence minima. Hence, it was not possible to fully apply the methodology created to calculate the living and subsistence minima. Therefore, in cases of the necessity to deviate from the established methodology, rules were applied that aimed to ensure the minimisation of deviations from the internal logic of the methodology. Based on the results of negotiations with social partners and the academic sphere, the representation of various items was changed in certain respects as a result of the need to reflect the quantitative and qualitative changes in consumption and living costs. This approach aimed to ensure that the consumption basket included in the calculation was up-to-date. Concerning the area of nutrition, a model created by the Institute of Agricultural Economics and Information was applied. This model is based on the linear programming logic and applies specifically to the dietary (nutritional) issue. The calculated values respond to a five-year gap from the last update. During this period, the Czech Republic was impacted by several external shocks,

especially the Covid-19 pandemic, the energy crisis, double-digit inflation and the war in Ukraine. The study revealed that despite the recent increases in the amounts of the living and subsistence minima, they remain insufficient.

Key words: living minimum; living wage; reference values for nutrient intake; low-income households; expenses; Czech Republic.

Obsah

Úvod	6
1. Metodika a použití	8
1.1 Metodologie vymezení typů domácností.....	8
1.2 Rozdíl v datové základně.....	9
2. Postup výpočtu	11
3. Rozbor změn výdajových položek (dle CZ-COICOP)	13
3.1 Potraviny a nealkoholické nápoje a Stravovací služby.....	13
3.2 Alkoholické nápoje, tabák.....	15
3.3 Odívání a obuv.....	15
3.4 Bytové vybavení, zařízení domácnosti; opravy	16
3.5 Zdraví.....	16
3.6 Doprava.....	16
3.7 Pošty a telekomunikace	17
3.8 Rekreace a kultura.....	18
3.9 Vzdělávání	18
3.10 Stravování a ubytování.....	18
3.11 Ostatní zboží a služby	19
4. Návrhy revidovaných částek životního a existenčního minima	20
Závěr	22
Literatura	25

Úvod

Životní a existenční minimum představují příjmové a výdajové instituty, které vymezují právní předpisy. V rámci sociální politiky státu se jedná o instituty, od kterých se odvíjejí dávky pomoci osobám v hmotné nouzi, dále některé dávky státní sociální podpory. V základu institut životního a existenčního minima vymezuje společensky uznanou hranici pro základní potřeby osob, neomezuje se pouze na zajištění nezbytné výživy. Během času však došlo k propojení institutu životního minima a sociálního systému. Ze začátku toto napojení v české společnosti omezovalo negativní důsledky sociálně stratifikačních procesů a zmírňovalo sociální nerovnosti. Naneštěstí institut životního minima postupně prohluboval svoji provázanost na sociální dávky, konkrétně na osm dalších sociálních dávek. V konečném důsledku provázanost institutu životního minima se sociálními dávkami je bariérou pro dosažení adekvátní výše životního minima. V České republice došlo k narušení historicky jasně definované primární funkce institutu životního a existenčního minima, následkem čehož byl narušen vyvážený sociální a ekonomický vývoj společnosti.

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., (dále jen „RILSA“) pro Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky revizi životního a existenčního minima provádí již od roku 2006, kdy byl tento institut v současné struktuře stanoven. Původní revize opírající se o statistiku Českého statistického úřadu Statistika rodinných účtů za rok 2000 se stala základem zákonné úpravy výše a struktury životního a existenčního minima. (Baštýř et al., 2002a, 2002b, 2003). Následnou revizi provedla RILSA v roce 2014, kdy byla prověřena věcná náplň životního a existenčního minima (Vlach et al., 2014). V roce 2014 proběhla ještě jedna dílčí revize se zaměřením na strukturu životního minima. V roce 2015 byla realizována revize na kontrolu vhodnosti stanovených věkových kohort u dětí. Všechny tři revize vycházely stejně jako revize první z dat Českého statistického úřadu, referenčním rokem byl rok 2010. Poslední revize byla provedena v roce 2019 a poprvé v historii vycházela z dat několika po sobě jdoucích let 2010–2016. Faktorem společným pro všechny revize, které RILSA realizoval, s výjimkou revize první, je, že nevedly k legislativní úpravě. Na úpravě (výše, věcná náplň, konstrukce) institutu životního a existenčního minima nebyl v uvedeném období politický konsensus.

Předchozí revize se opíraly o metodiku vyvinutou RILSA. Logika metodiky spočívá v tom, že úroveň a struktura životního a existenčního minima by měly reflektovat kvantitativní a kvalitativní změny spotřeby životních nákladů. Jak bylo výše uvedeno, nejdůležitější datovou základnu tvoří Statistika rodinných účtů Českého statistického úřadu. Přičemž první oddíl klasifikace CZ-COICOP (Individuální spotřeba dle účelu), kterou představují potraviny a nealkoholické nápoje, pracovník RILSA zpracovával ve spolupráci s odborníky na stravování z Ústavu zemědělské ekonomiky a informací. Oddíl Potraviny a nealkoholické nápoje je příliš významný na to, aby hodnoty na zajištění nutriční potřeby jednotlivců pocházeli z historických dat. Z důvodu neexistence datové základny potřebné pro metodiku byl u této revize zvolen hybridní přístup. V maximální možné míře je zde vyvíjena snaha využít již vyvinuté metody. V případech, kdy nebylo možné postupovat dle metodických pokynů, byl užít technicistní přístup. Předkládaný text aktualizuje hodnoty životního a existenčního minima pro rok 2021.

Institut životního a existenčního minima má občanovi v životní nouzi poskytovat krátkodobou pomoc od státu. Dlouhodobé setrvání na úrovni životního minima (už vůbec ne na úrovni existenčního minima) není možné. Pokud by tato situace nastala, došlo by k poškození jednotlivce, které by se projevilo jeho radikalizací a nedůvěrou ke společnosti. V konečném důsledku by došlo k destabilizaci

celé společnosti. Faktem totiž je, že jednatel na životním minimu si sám pomoci nedokáže a bez podpory někoho jiného není návratu do společnosti schopen.

1. Metodika a použití

Tato kapitola přibližuje postup při výpočtu výše životního a existenčního minima pro rok 2021. V první podkapitole jsou definovány jednotlivé typy domácností, kterým je životní a existenční minimum určeno. V následující podkapitole jsou vymezeny rozdíly v datové základně.

Kapitola představuje aktualizaci údajů studie z roku 2019 (Beran, Godarová, 2019).

1.1 Metodologie vymezení typů domácností

Typy domácností z hlediska počtu a struktury základních demografických, sociálních a ekonomických charakteristik jsou pro analýzy vymezeny tak, aby se co nejvíce blížily definicím domácností a osob aktuálně používaným v zákoně o životním a existenčním minimu (zákon č. 110/2006 Sb.), výjimku tvoří neúplné domácnosti a domácnosti seniorů. V rámci metodiky výpočtu institutu životního a existenčního minima jsou typy domácností identické již od roku 2002.

Pro potřeby metodiky pro stanovování výše životního a existenčního minima byl jako nejvhodnější zvolen soubor jednočlenných až pětičlenných domácností, v nichž lze předpokládat, že alespoň jedna dospělá osoba je výdělečně činná. Zároveň jde o úplné čisté rodinné domácnosti s 1–3 potomky. Tj. základem koncepce tohoto postupu je předpoklad, že úplné čisté rodinné domácnosti s výdělečně činnou osobou (osobami) zachycují nejúplnější okruh a strukturu příjmů a výdajů osob. Tím se otevírá možnost přesně zaznamenat strukturu osob, na které jsou dle zákona stanoveny částky životního a existenčního minima (Beran, Godarová, 2019, 7).

Metodologie minimalizačních rozborů vymezuje typy domácností následovně:

- a) jednočlenná domácnost – samostatně žijící jedinec;
- b) dvoučlenná domácnost – domácnost o dvou dospělých;
- c) tříčlenná domácnost – domácnost o dvou dospělých a jednom dítěti ve věku do 6 let;
- d) tříčlenná domácnost – domácnost o dvou dospělých a jednom dítěti ve věku od 6 do 15 let;
- e) tříčlenná domácnost – domácnost o dvou dospělých a jednom dítěti ve věku od 15 do 18 let, popřípadě až do 26 let (nezaopatřených);
- f) čtyřčlenná domácnost – domácnost o dvou dospělých a dvou dětech ve věku do 6 let;
- g) čtyřčlenná domácnost – domácnost o dvou dospělých a dvou dětech ve věku od 6 do 15 let;
- h) čtyřčlenná domácnost – domácnost o dvou dospělých a dvou dětech ve věku od 15 do 18 let, popřípadě až do 26 let (nezaopatřených);
- i) pětičlenná domácnost – domácnost o dvou dospělých a třech dětech bez rozlišení věku.

V zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu jsou stanoveny věkové kohorty pro děti. V případě čtyřčlenných domácností je v datech dostupný pouze věk dětí pro případy, kdy

jsou zařazeny ve stejné věkové kohortě. Neexistují data, která by zachycovala u čtyřčlenné domácnosti děti v různých věkových kohortách stanovených zákonem. V případě pětičlenných domácnosti opět nejsou dostupná relevantní data pro děti v rozdílných věkových kohortách, navíc se jedná o data prvního tercilu, tedy jiná data než ve všech předchozích typech domácností.

Z dat Českého statistického úřadu není možné stanovit dostatečně vypovídající příjmově-výdajové veličiny pro výši životního a existenčního minima pro neúplné domácnosti. Metodika je proto přímo nevhodná pro užití například pro samoživitelky. Všeobecně lze konstatovat, že metodika nemá za cíl stanovit úroveň chudoby.

Koncept životního a existenčního minima počítá s úplnou rodinou – tj. předpokladem je, že jeden z dospělých zabezpečí domácnost peněžními prostředky a druhý se postará o potomka/y. V případě starších dětí je počítáno, že finanční zabezpečení domácnosti zajistí oba dospělý (Beran, Godatrová, 2019, 17).

Nicméně v případě neúplných rodin koncept životního a existenčního minima není vzhledem ke krátkodobosti státní pomoci domácnostem zcela platný. K zajištění nezbytných peněžních prostředků pro výživu a ostatní základní osobní potřeby u neúplných rodin je proto nutné použít prostředky mimo institut životního a existenčního minima (více viz Beran, Godatrová, 2019, 17).

Metodika výpočtu životního a existenčního minima nepočítá ani s domácnostmi seniorů. Příjmovou stranu seniorů v nejvyšší četnosti řeší Česká správa sociálního zabezpečení prostřednictvím starobních důchodů. Současně platí, že i když za seniory jsou dostupná data Českého statistického úřadu, tak nevstupují do výpočtu z důvodu vychýlení výdajů oproti ostatním typům domácností.

1.2 Rozdíl v datové základně

Statistika rodinných účtů Českého statistického úřadu je základním datovým zdrojem pro výpočet životního a existenčního minima řadu let. Metodika sběru dat se v čase měnila, ale k největší změně metodiky Statisticky rodinných účtů Českého statistického úřadu v celé její historii došlo v roce 2017. Tato změna proběhla v rámci harmonizace metodiky na mezinárodní standardy sociálních statistik. Reforma měla za následek hned několik fenoménů, které se udály a ovlivnily tak samotné výsledky Statisticky rodinných účtů.

Za prvé zásadně klesl počet sledovaných domácností z 3 000 na 1 600. V následujících letech byl počet zvýšen užitím klouzavých průměrů, což vedlo ke zvýšení počtu domácností. Současná Statistika rodinných účtů však takový počet domácností v jednom konkrétním roce již neobsahuje.

Za druhé se zkrátilo referenční období z celého roku na dvakrát čtyři týdny. Četnost zastoupení jednotlivých případů se rapidně snížila, některé případy dokonce vymizely úplně. V důsledku toho na úrovni decilu nebyla dostupná kvalitní data, popřípadě nebyla žádná data. V důsledku této skutečnosti pracovník RILSA, po konzultaci s pracovníky Českého statistického úřadu, musel opustit decilovou úroveň. Metodika pro výpočet životního a existenčního minima určuje domácnosti s čistým peněžním příjmem na úrovni prvního decilu jako nevhodnější domácnosti pro redukci a následné získání hodnot životního a existenčního minima. Podmínku tohoto typu však nadále nebude možné plnit. Nejbližší kvantil, který v sobě zahrnoval významný nenulový počet četnosti pro jednotlivé položky, byl první kvintil. Je nutné upozornit, že významný nenulový počet četnosti neznamená, že data by bylo možné užít ve stejné struktuře jako data z let 2010–2016.

Možnost užití prvního kvintilu byla podmíněna nutností agregace jednotlivých položek. Zatímco data z let 2010–2016 byla až do třetího stupně (hierarchie představují 3 vrstvy: oddíl,¹ skupina, třída), tedy do maximálního detailu. Data z let 2017–2020 jsou pouze na úrovni skupin a u některých položek dokonce na úrovni oddílů (maximální stupeň agregace).

Za třetí hodnoty vykázané ve Statistice rodinných účtů v letech 2017–2020 jsou pravděpodobně ze všech uvedených bodů mnohem vyšší, než tomu bylo v letech 2010–2016. Lze konstatovat, že data původní (2010–2016) a nová (2017–2020) jsou absolutně nespojitá. Tato skutečnost bude rozvedena v další části textu.

Fatkem tedy je, že vypovídací schopnost Statistiky rodinných účtů pro potřeby stanovení životního a existenčního minima v čase klesá.

¹ Do výpočtu životního a existenčního minima nevstupuje oddíl 02 Alkoholické nápoje, tabák a 04 Bydlení, voda, energie, paliva. Vstupuje tak pouze deset oddílů.

2. Postup výpočtu

Metodika popisuje práci s daty tak, aby bylo možné získat výsledné hodnoty životního a existenčního minima. Podoba a struktura dat za roky 2017–2020 neumožnila dodržet daný postup. Pracovník výzkumného ústavu se proto pokusil aplikovat několik postupů, které umožňují od metodiky co možná nejmenší odklon. V některých případech postup vedl do slepé uličky a nebylo možné dále pokračovat ve výpočtech, popřípadě výsledek představoval sérii výsledků, které neměly vnitřní konzistenci. Výsledky neobsahovaly nutnou logiku, která by výsledky vnitřně spojovala, například podíly jednotlivých členů domácnosti či výsledky za jeden oddíl v rámci vícečlenné domácnosti. V jednom z přístupů dokonce došlo k rozbití vnitřní logiky metody, a to do té míry, že v každém sledovaném roce intervalu 2017–2020 pro každou domácnost a každého jednotlivce této domácnosti bylo aplikováno rozdílné pravidlo. Výsledkem byla série nespojitelných výsledků, které však byly pro jednotlivé typy domácnosti přesné. Nicméně při zpětném sestavování již nebylo možné hodnoty životního a existenčního minima určit.

Jediný postup, který řešil nedostatky zjištěné při analýze dat, spočíval v maximální agregaci kvintilových hodnot.² Pro výpočet bylo užito pouze prvního hierarchického stupně (tj. oddílu). V metodice je mezi prvními kroky kontrola relačního vztahu průměrných a decilových hodnot. V případě dat z let 2017–2020 nebylo možné tuto kontrolu z důvodu neexistence decilových hodnot provést. Výzkumný pracovník ji proto udělal na kvintilových hodnotách obou datových setů. Zde se však potvrdila nespojitost dat. Nebyl zjištěn žádný vztah mezi datovými sety.

Na datovém setu z let 2010–2016 byl zjištěn průměrný relační vztah mezi domácnostmi s čistým peněžním příjmem na úrovni prvního decilu a prvního kvintilu. Tato hodnota byla aplikována na kvintilové hodnoty datového setu z let 2017–2020.

Dalším krokem bylo zajištění redukčních koeficientů, které ale na datech z let 2010–2016 byly aplikovány u jednotlivých tříd (tj. na nejnižším hierarchickém stupni). Bylo proto nutné provést agregaci na úroveň každého jednotlivého oddílu s příslušnou vahou pro jednotlivé skupiny a třídy. Takto získané redukční koeficienty byly komparovány s hodnotami redukčních koeficientů vyjednaných na dvou kulatých stolech.³ V případě že redukční koeficient v rozporu s vnitřní logikou metodiky nebyl vyjednan, nahradil vypočtený redukční koeficient. Tímto postupem byla zapracována první⁴ ze dvou plánovaných změn původní již současným potřebám neodpovídající metodiky. Je vhodné upozornit, že vyjednané redukční koeficienty se týkaly oddílu 03 Odívání a obuv a 05 Bytové vybavení, zařízení domácnosti, opravy.

Hodnoty vzešlé z redukčních koeficientu byly v rámci minimalizačního rozboru následně kontrolovány, a to tak, že byly zachovány parity mezi jednotlivými typy domácnostmi a jejich členy.

² Všechny použité postupy byly konzultovány s pracovníky Českého statistického úřadu. Poslední uvedený postup byl jimi podpořen.

³ První kulatý stůl byl realizován 28. 6. 2021. Druhý kulatý stůl byl realizován 21. 3. 2022.

⁴ První změna měla za cíl přehodnotit opodstatněnost výdajů za jednotlivé zboží a služby, které vstupují do spotřebního koše životního a existenčního minima.

2. Postup výpočtu

Poslední etapou v rámci minimalizačního rozboru je série korekcí a následná transformace do konečné soustavy životního a existenčního minima. V této etapě byla zapracována také druhá změna oproti původní metodice, která vzešla z jednání kulatého stolu. Změny budou více popsány v následující kapitole, která se zabývá rozbohem změn.

3. Rozbor změn výdajových položek (dle CZ-COICOP)

Hlavním tématem této kapitoly je rozbor jedenácti (z celkového počtu dvanácti) oddílů výběrového šetření Statistiky rodinných účtů, a to na základě klasifikace individuální spotřeby dle účelu (CZ-COICOP). Stranou byl ponechán oddíl 04 Bydlení, voda, energie, paliva – není zahrnut do životního a existenčního minima.

3.1 Potraviny a nealkoholické nápoje a Stravovací služby

První oddíl Statistiky rodinných účtů dle klasifikace COICOP je jedním z nejdůležitějších oddílů, protože zajišťuje potřebu člověka, kterou nelze substituovat. Česká republika má závazek vůči svému občanovi, který spočívá nejen v tom, že ho nenechá zemřít hlady a žízní, ale rovněž zajistí, aby nutričně nestrádal. Takovýto stav daty Českého statistického úřadu zajistit nelze, protože realizovaná spotřeba na úrovni nižšího příjmového decilu nenaplnuje požadavky na vyváženou stravu. Nadto v případě potravin u nízkopříjmových domácností v České republice není vhodné využít teoretického konceptu vymezujícího minimální příjmově-výdajové standardy na výživu na základě empirických minimalizačních rozborů (využíván např. ve Spojených státech amerických). Důvodem jsou nedostatečné příjmy nízkopříjmových domácností a rychlý růst cen potravin v posledním období. Odpovědnost za plnohodnotnou a nutričně vyváženou stravu přebírají instituce. Jedná se o teoretický koncept vymezení minimálních příjmově-výdajových standardů na výživu na metodologii „minimálního spotřebního koše“ (využíván např. v Belgii). V tohoto způsobu stanovení je nezbytné zachování objektivního a zdraví podporujícího jídelníčku. Úskalí této metody spočívá ve splnění nutričních požadavků jednotlivých typů jedinců. Existují objektivní rozdíly u dětí a dospělých osob, mezi pohlavími atd. Významnou výhodou takto stanoveného jídelníčku je prevence proti nemocem, protože strava jedince obsahuje dostatečné množství vitamínů a minerálních látek. Dochází tak k úspoře výdajů ve zdravotním systému (více viz Beran, Godarová, 2019, 17).

Normativní postup vymezení minimálních hodnot nákladů na výživu s pracovníkem výzkumného ústavu vypracovali odborníci Ústavu zemědělské ekonomiky a informací (Mrhálková et al., 2022). Metodika byla již podrobně popsána v předchozích pracích (např. Beran, Godarová, 2019; Mrhálková et al., 2018).

Pro vyčíslení referenčních hodnot pro příjem živin byla zvolena zahraniční metodika DACH,⁵ která určuje referenční hodnoty doporučených výživových dávek pro tyto komponenty: energie, bílkoviny, tuky, sacharidy, vitamíny (A, B₁, B₂, C), voda, minerální látky (vápník, železo). Volba této metodiky vychází jednak z faktu, že reflektuje nové poznatky v oblasti stravování, jednak je výhodnou i vzhledem ke svému širokému užívání v zahraniční praxi, a to zejména v Německu, Rakousku a Švýcarsku, tedy ve státech, které nám jsou výživově a kulturně velice blízké. Pro Českou republiku je tak metodika DACH více než vhodná.

⁵ DACH označuje státy, v nichž je utvářen společný systém doporučených výživových dávek (Deutschland, Austria, Confederatio Helvetia).

3. Rozbor změn výdajových položek (dle CZ-COICOP)

Pro výpočet hodnoty určující vyváženou stravu pro jednotlivé skupiny (typy) osob (tj. stanovení jídelníčku) byl pro rok 2022 zvolen aktualizovaný matematický model VYZIVA-2022.^{6,7}

V následující tabulce jsou zachyceny náklady na výživu za roky 2010, 2017, 2020 a 2022, tak jak byly vypočteny pro jednotlivé skupiny posuzovaných osob uvedených v zákoně č. 110/2006 Sb.

Tabulka č. 1 **Náklady celkem na jednu osobu v letech 2010, 2017, 2020 a 2022 (v Kč)**

Nezaopatřené dítě do 6 let				
	2010	2017	2020	2022*
Náklady celkem na osobu a rok	14 847	19 766	20 674	21 545
Náklady celkem na osobu a měsíc	1 237	1 647	1 723	1 795
Nezaopatřené dítě 6–15 let				
	2010	2017	2020	2022
Náklady celkem na osobu a rok	24 744	29 389	30 371	30 901
Náklady celkem na osobu a měsíc	2 062	2 449	2 531	2 575
Nezaopatřené dítě 15–26 let				
	2010	2017	2020	2022
Náklady celkem na osobu a rok	26 137	34 145	35 478	36 155
Náklady celkem na osobu a měsíc	2 178	2 845	2 956	3 013
Ženy 19–65 let				
	2010	2017	2020	2022
Náklady celkem na osobu a rok	23 929	30 946	31 424	32 005
Náklady celkem na osobu a měsíc	1 994	2 579	2 619	2 667
Muži 19–65 let				
	2010	2017	2020	2022
Náklady celkem na osobu a rok	26 978	35 055	36 505	37 297
Náklady celkem na osobu a měsíc	2 248	2 921	3 042	3 108
Dospělí 19–65 let				
	2010	2017	2020	2022
Náklady celkem na osobu a rok	25 516	33 840	34 794	35 527
Náklady celkem na osobu a měsíc	2 126	2 820	2 900	2 960

* Ceny potravin jsou za březen 2022.

Zdroj: vlastní tvorba na základě dat z Ústavu zemědělské ekonomiky a informací (2022)

Hodnoty roku 2022 jsou především na základě dostupných dat Českého statistického úřadu. Český statistický úřad realizoval změnu ve sledování počtu potravin, a již nezveřejňuje spotřebitelské ceny některých potravin, které sice tvoří podstatnou část spotřeby, nicméně jsou pro spotřebitele důležité jak z hlediska nutričního obsahu, tak z hlediska zachování pestré stravy. Z tohoto důvodu

⁶ Model VYZIVA-2022 spadá do kategorie dietní (nutriční) problém, využívá metod lineárního programování.

⁷ Model VYZIVA-2022 vychází z modelu VYZIVA-2018, je však zdokonalen, proto jeho výsledky jsou přesnější.

byli pracovníci obou ústavu nuceni přistoupit k vlastnímu šetření v prodejnách. O postupu a výsledcích lze zjistit více ve studii Mrháková et al. (2022).

U potravin jako jediného oddílu se vychází z dat z března 2022. K tomuto kroku bylo přistoupeno ze dvou důvodů. První byl uveden výše, tedy změna počtu sledovaných potravin Českým statistickým úřadem, a nemožnost získání cen pro některé potraviny do budoucna. Druhý je spojen s rychle rostoucí inflací, která se objevila v České republice a v datech roku 2021 nebyla zachycena. A tedy ani u potravinového koše, který vstupuje do výpočtu životního a existenčního minima. Vzhledem k dalšímu vývoji, který od té doby nastal, je nutné zmínit, že ani březnové hodnoty nezachycují současnou výši inflace, která se rapidně zvýšila až v polovině roku 2022.

V tabulce jsou uvedeny hodnoty zjištěné za rok 2020, které lze využít k výpočtu hodnot této položky (oddíl 1 + skupina 11.2) pro rok 2021 přepočtem cen prostřednictvím indexu spotřebitelských cen.

Pro ostatní počítané oddíly již výsledné hodnoty představují hodnoty roku 2021.

3.2 Alkoholické nápoje, tabák

Alkoholické nápoje a tabák jsou zboží povahy zbytné a jako takové nejsou pro život nutné a nadto zdraví poškozující, z rozboru jsou tudíž zcela vyloučeny (více viz Beran, Godarová, 2019, 26).

3.3 Odívání a obuv

V souladu se stanovisky mnoha rozvinutých států, jakými je například USA, Kanada, Německo nebo Francie, do okruhu tří základních životních potřeb (spolu s výživou a bydlením) patří rovněž odívání a obuv (viz Beran, Godarová, 2019, 26). Nicméně v případě oddílu Odívání a obuv existuje zásadní rozdíl mezi vydáními běžného provozního charakteru a povahy zcela zbytné (módní či exkluzivní oděvy a obuv). Z důvodu agregace dat na nejvyšší hierarchický oddíl (bez podrobnějšího členění), a současně dostupných zdrojových dat na kvintilové úrovni vede k tomu, že stanovení redukčních koeficientů je velmi problematické. Na základě jednání prvního kulatého stolu (s charitativními organizacemi) byly nastaveny vyšší redukční koeficienty, než byly užity ve studii z roku 2019. (Beran, Godarová, 2019)

Vyšších redukčních koeficientů bylo užito z důvodu možnosti užití nabídky charitativních organizací, oděvních bank a velkého počtu second handů v České republice. Nový nákup oblečení je počítán pouze v případě spodního prádla a ponožek.⁸ Ostatní části oděvu a obuvi již není nutné realizovat nákupem nového zboží.

V původní metodice se pohybovala redukce tohoto oddílu v úrovni necelých 30 % nezbytného zboží. Pro výsledné hodnoty roku 2021 byla zvolena redukce vyšší, a to z důvodu nemožnosti vyřadit luxusní a zbytné zboží a existence možnosti získat zboží z druhé ruky. Redukční interval byl vypočten pro všechny sledované domácnosti v mezích 65 až 75 %.

⁸ I toto zboží lze však získat zdarma z Operačního programu potravinové a materiální pomoci Fondu evropské pomoci nejchudším osobám Evropské unie.

Výsledná hodnota je vypočtena pro rok 2021.

3.4 Bytové vybavení, zařízení domácnosti; opravy

Oddíl Bytového vybavení, zařízení domácnosti a opravy byl také ovlivněn jednáním prvního kulatého stolu. V České republice funguje síť nábytkových bank, které jsou vždy minimálně v krajském městě, kde je poskytováno základní vybavení. Finanční prostředky alokované v tomto oddíle by měly být užity především pro zajištění příkrývky, polštáře, ložního prádla, a dále základního kuchyňského vybavení pro přípravu pokrmů.

V původní metodice byl redukční koeficient tohoto oddílu necelých 60 % nezbytného zboží. V kvintilových datech let 2017–2020 byl u některých typů domácností propad ve spotřebě tohoto oddílu. Hodnoty oddílu v těchto typech domácností nedosahovaly výše potřebné pro pokrytí nezbytného zboží. Tato skutečnost platila pro nejvíce typů domácností ze všech oddílů, které jsou součástí výpočtu životního a existenčního minima. Výpadek dat byl eliminován nižším redukčním koeficientem, aby výsledná hodnota postačovala minimálně na zajištění výše uvedených položek.

Výsledná hodnota je vypočtena pro rok 2021.

3.5 Zdraví

Oddíl Zdraví byl redukován jiným způsobem. Nebyla dostupná data o nákupu léků na předpis v celkovém oddílu zdraví, ani o zbytných vydáních. Opět poměr u decilové a kvintilové úrovně je rozdílný pro každý sledovaný typ domácnosti.

Do hodnot životního a existenčního minima byl zakomponován i roční ochranný limit u doplatků na léky. Je předpokládáno, že osoby na životním a existenčním minimu budou převážně řešit doplatky za léky na předpis. Přesto výdaje na tento oddíl vykazují v průměru za všechny posuzované osoby nejvyšší nárůst.

U decilových domácností v letech 2010–2016 byl užit redukční koeficient ve výši 10 %, protože největší objem finančních prostředků byl vázán v lécích na předpis. Redukční interval byl vypočten pro všechny sledované domácnosti na 55 %.

Výsledná hodnota je vypočtena pro rok 2021.

3.6 Doprava

Výdaje spojené s nutností zachování určité míry mobility (možností přesunu z bodu A do bodu B) představuje oddíl Doprava. Samozřejmě, podobně jako v případě oddílu Odívání a obuv, je i zde nutné mít na paměti, že z hlediska metodiky životního a existenčního minima je významný rozdíl mezi výdaji na běžnou formu dopravy a na dopravu luxusní (Beran, Goradová, 2019, 30).

Proto do výše životního a existenčního minima není započítán výdaj na nákup osobních dopravních prostředků. Výdaje tohoto typu nebyly zachyceny u všech sledovaných typů domácností

ani v datech z let 2010–2016. Přesto z těchto dat vypočtená průměrná procentní hodnota skupiny 07.1 Nákup osobních dopravních prostředků byla odečtena od odhadnutého decilu v letech 2017–2020. Tímto došlo k odstranění luxusní formy dopravy.

Zbylé skupiny oddílu Dopravy byly redukovány od 30 % do 50 %, zpravidla vyšší redukce byla užitá pro vícečetné domácnosti. Nižších koeficientů redukce bylo využito z důvodu poklesu slev na jízdném pro děti a studenty z 75 % na 50 %. Jinými slovy, došlo ke zvýšení částky v tomto oddílu. Tato změna ve slevách jízdného začala platit až od 1. dubna 2022 na základě nařízení vlády. Přesto byla zakomponována do výsledné hodnoty, a to pro možné využití této hodnoty v budoucnu a jednodušší valorizaci.

Výsledná hodnota je vypočtena pro rok 2021.

3.7 Pošty a telekomunikace

Pro zachování sociálních a pracovních kontaktů mezi jednotlivci, které dnes často dělí nemalá vzdálenost, je dálková komunikace zcela zásadní a dnes již patří mezi standardy našeho životního stylu (více viz Beran, Godarová, 2019, 31).

Na základě jednání druhého kulatého stolu došlo ke změně obsahu oddílu pošty a telekomunikace. Poštovní služby jsou zredukovány. Naopak jsou podpořeny výdaje za telefonní a internetové služby. Hodnoty tohoto oddílu v životním a existenčním minimu pro jednotlivce a první posuzovanou osobu v pořadí byly navýšeny o 800 Kč, které jsou určeny k nákupu chytrého telefonu z bazaru. Pro stanovení této ceny byl proveden průzkum v bazarech, zastavárnách a obchodech zahrnující prodej rozbaleného a použitého zboží. Za tyto finanční prostředky lze pořídit chytrý telefon se standardním připojením k internetu – Wi-Fi nebo datový tarif.

V případě vícečlenné domácnosti byly náklady na telekomunikaci a internet přeneseny na prvního člena domácnosti. Celková hodnota oddílu v rámci životního minima je proto ve stejné výši jako u jednotlivce. Byl užit nejlevnější tarif s omezenými minutami volání a 1 000 MB dat. U ostatních členů domácnosti je započítán pouze paušál, který umožňuje dokoupit balíček 250 MB dat. S vyšším počtem jedinců v domácnosti lze předpokládat vyšší spotřebu dat. Cena tarifu s omezenými minutami volání a 1 000 MB dat, stejně jako dodatečné datové balíčky, byla stanovena v roce 2022 na základě jednání autora s Českým telekomunikačním úřadem. Cena za telekomunikační služby je v cenách roku 2022.

Výpočet částky tohoto oddílu tedy více není založen na datech Statistiky rodinných účtů, proto není využito žádných redukčních koeficientů.

Nadále se předpokládá, že jedinci budou muset pro datově náročnější obsah využívat přístup k internetu v místech, kde je přístup k internetu zdarma – městské knihovny, městské úřady, obchodní centra, kavárny, restaurace a hospody.

Do budoucna představuje v konstrukci životního a existenčního minima problém internet, protože s postupem času je čím dál více využíván lidmi jako zdroj informací, vzdělávání,⁹ ale i zábavy a prokrastinace. Hranice se navíc mezi těmito oblastmi čím dál více stírají, takže bude složité definovat

⁹ Především onemocnění covid-19 společnosti ukázalo nezbytnost připojení k internetu, např. aby se děti mohly účastnit vzdělávacího procesu.

potřebu či účel této položky. Český telekomunikační úřad připravuje zavedení univerzální služby přístupu k internetu, která bude poskytována po celé České republice za cenu, která poskytovateli bude generovat přiměřený zisk. Na určení výše ceny této služby se na Českém telekomunikačním úřadě pracuje. V takové chvíli bude dostupný internet 24 hodin denně. Doposud se ovšem i nadále počítá s tím, že lidé na životním a existenčním minimu mají přístup na internet omezený.

Z důvodu změn v přístupu k tomuto oddílu došlo k nejvyššímu zvýšení vzhledem k ostatním oddílům. Tyká se u jednotlivce a první posuzované osoby v pořadí.

3.8 Rekreační a kultura

Rekreace a kultura jsou svým pestrým obsahem oddílem značně širokým. Bohužel z důvodu agregace dat v jeho případě došlo ke ztrátě obsahu. Užité redukční koeficienty při převodech z kvintilů na decily nesnížily výsledné hodnoty ve stejné míře jako v letech 2010–2016. Při redukcí z decilů na hodnoty životního a existenčního minima bylo proto užito vyšších redukčních koeficientů. K tomuto kroku bylo přistoupeno z důvodu velkého zastoupení položek zbytného charakteru. Výsledkem je nejvyšší nárůst hodnoty vstupující do životního a existenčního minima. Redukce se pohybovala mezi 45 % až 65 %.

Z důvodu agregace dat nebylo možné aplikovat ani dojednané změny, které řešily novou strukturu spotřebního koše jedinců na úrovni životního a existenčního minima.

Výsledná hodnota je vypočtena pro rok 2021.

3.9 Vzdělávání

Jak již bylo popsáno ve studii z roku 2019 (Beran, Goradová, 2019, 33) při snížení disponibilního příjmu z průměrných hodnot do decilového příjmového pásma dochází k poklesu vydání na vzdělávání ve všech sledovaných typech domácností. Takovýto pokles lze nalézt i mezi příjmovou úrovní průměrných hodnot a decilového pásma. Na druhé straně je zde ale i fakt, že právě vzdělání jedince ochrání před ohrožením chudobou či ocitnutím se na životním minimu (více např. Keller, Tvrdý, 2008; Liessmann, 2008). Je tedy nutné vzdělání podporovat, a to zejména u lidí na životním minimu. Zároveň je však bohužel pravdou, že lidé na decilové příjmovém pásmu na vzdělávání vydávají nejvyšší finanční částky, a to v takové výši, že žádným způsobem neovlivní celkovou výši životního minima.

Výsledná hodnota je vypočtena pro rok 2021.

3.10 Stravování a ubytování

Tento oddíl se sestává ze dvou částí: 11.1 Stravovací služby a 11.2. Ubytovací služby. V první případě se jedná o položku, která je zahrnuta v oddílu 1 Potraviny a nealkoholické nápoje. Není tedy třeba ji do životního a existenčního minima započítávat samostatně. Nicméně je dobré zmínit, že tato skutečnost není jedinci na životním a existenčním minimu překážkou, která by mu zabraňovala

stravovat se v restauraci apod. Na druhé straně sice může životní situace jedince do restaurace apod. zavést, primárně se však předpokládá, že si stravu bude zajišťovat méně nákladným vařením, tj. nebude muset platit navíc za služby započtené do cen jídla ve stravovacích zařízeních.

Druhý pododdíl 11.2 Ubytovací služby je odstraněn v plné výši. Nepředpokládá se, že jedinec na životním a existenčním minimu má potřebu být ubytován mimo domov.

3.11 Ostatní zboží a služby

Vzhledem k tomu, že tento oddíl obsahuje poměrně velkou škálu rozdílných složek (může se tak na první pohled zdát poněkud nesourodým), nebylo pro jednotlivé skupiny v metodice zcela možné užít logicky nastavené redukce. Byl proto vytvořen spotřební koš, který představuje výdaje za kadeřnické a holičské služby a nezbytné výdaje na předměty a výrobky pro osobní péči.¹⁰ Hodnota spotřebního koše představuje základ pro hodnotu životního minima, proto byla komparována s hodnotou vzešlou z odhadnutého decilu v letech 2017–2020. Odhadnuté decilové hodnoty byly redukovány vyššími koeficienty (30 % až 66 %) než uvádí metodika, aby došlo k snížení zastoupení ostatních skupin oddílu 12 Ostatní zboží a služby, které se zahrnují mezi luxusní zboží.

Problém pojištění nebylo možné na struktuře dostupných dat vyřešit. Jedná se o položku, která by měla zvýšit životní minimum, ale není možné vyčíslit, v jaké výši.

Výsledná hodnota je vypočtena pro rok 2021.

3.12 Společné informace pro oddíly

Pro všechny oddíly platí, že bylo užito vyššího redukčního koeficientu z důvodu možné alternativy (oděvní banka, nábytková banka atd.), popřípadě, aby bylo zabráněno neúměrnému navýšení životního a existenčního minima z důvodu rozdílné struktury dat. Výjimku tvoří oddíl pošty a telekomunikace, který je zcela nově koncipován.

3.13 Nespecifikovaná spotřební a nespotební vydání

Nspecifikovaná spotřební a nespotební vydání v sobě zahrnují dvě možné návštěvy na pohotovosti, ověření šesti podpisů či kopií listin za rok na Check POINTu (např. výpis z rejstříku trestů, čestného prohlášení, ukončení smlouvy pojištění či penzijního připojištění atd.).

Výsledná hodnota je vypočtena pro rok 2021.

¹⁰ Ceny jednotlivých výrobků a služeb byly stanoveny na základě cen Českého statistického úřadu.

4. Návrhy revidovaných částek životního a existenčního minima

Přestože nemohly být provedeny jednotlivé redukční kroky dle metodiky, byl dodržen postup při prověřování, zda nedošlo k porušení parit mezi jednotlivými typy domácností a mezi jejich členy. Jedná se o nezbytný krok, který se provádí při každé úpravě hodnot.¹¹

V tabulce č. 2 je možné vidět jednotlivé hodnoty životního a existenčního minima za jednotlivé oddíly Statistiky rodinných účtů podle klasifikace CZ-COICOP.

¹¹ Dospělé osoby ve všech typech domácností se musejí sobě navzájem rovnat; stejně tak muselo dojít ke shodě u dětí v tříčlenných a čtyřčlenných typech domácností s přihlédnutím k pětičlenným (a vícečlenným) domácnostem.

4. Návrhy revidovaných částek životního a existenčního minima

Tabulka č. 2 Návrhy revidovaných částek životního a existenčního minima pro rok 2021

Základní skupiny spotřebních vydání (CZ-COICOP) bez bydlení	Návrhy revidovaných částek životního minima							Návrh revidované částky existenčního minima
	Jednotlivec	Společně posuzované osoby			nezaopatřené děti ve věku			
		první pořadí	druhé pořadí	do 6 let	od 6 do 15 let	od 15 do 26 let		
Výživa (01+11.1 potraviny a nealko, stravovací služby)	35 527	37 297	32 005	21 545	30 901	36 155	34 029	
Alkohol a tabák (02)	0	0	0	0	0	0	0	
Odivání a obuv (03)	4 103	3 257	3 257	2 605	3 036	3 257	1 629	
Bytové vybavení (05)	2 812	2 675	2 675	2 007	2 007	2 007	883	
Zdraví (06)	2 399	2 119	2 119	1 763	1 821	1 825	2 119	
Doprava (07)	5 834	4 356	4 356	0	1 503	3 319	1 438	
Pošta, telekomunikace (08)	4 392	4 392	588	0	588	588	2 196	
Rekreace a kultura (09)	5 229	3 750	3 750	2 575	2 408	2 408	0	
Vzdělávání (10)	62	62	62	1 609	872	546	0	
Ubytovací služby (11.2)	0	0	0	0	0	0	0	
Ostatní zboží a služby (12)	3 547	3 269	3 269	1 239	1 089	1 154	1 700	
Nespecifikovaná spotřební a nespotební vydání	360	360	360	0	0	0	180	
<i>Výživa</i>	<i>35 527</i>	<i>37 297</i>	<i>32 005</i>	<i>21 545</i>	<i>30 901</i>	<i>36 155</i>	<i>34 029</i>	
<i>Ostatní vydání</i>	<i>28 738</i>	<i>24 241</i>	<i>20 437</i>	<i>11 798</i>	<i>13 323</i>	<i>15 103</i>	<i>10 143</i>	
Celkem (úroveň roku 2021)	64 265	61 538	52 442	33 343	44 224	51 258	44 172	
měsíčně	5 355	5 128	4 370	2 779	3 685	4 272	3 681	

Výpočet existenčního minima (oproti výše popsanému postupu pro životní minimum) je doplněn o další dodatečné korekce. Jedná se o následující:

- oddíl 09 Rekreace a kultura, 10 Vzdělání byly z existenčního minima plně odstraněny;
- u dalších oddílů se upravuje úroveň minimálních spotřebních vydání následujícím způsobem. Pro výsledné hodnoty existenčního minima se vychází z hodnot spotřebních vydání zahrnovaných do návrhu revidovaných částek životního minima u skupin společně posuzovaných osob, které nejsou nezaopatřenými dětmi.
- oddíl 06 Zdraví se pak dále neupravuje;
- s oddíly 03 Odívání a obuv, 05 Bytové vybavení, 07 Doprava a 08 Pošta, telekomunikace se počítá s vydáními v rozsahu třetiny až poloviny.

Rámcové informace k problematice životního a existenčního minima

Již ve studii z roku 2019 pracovník RILSA varoval, že z vypočtených hodnot životního a existenčního minima založených na historických datech nelze předjímat budoucí hrozby a ohrožení pro sociálně nejslabší skupiny obyvatel (Beran, Godarová, 2019).

Životní a existenční minimum by z podstaty věci na více než jeden rok dopředu být ani predikováno nemělo – je zde stálá hrozba zásahu externích šoků, jež mají na sociálně nejslabší skupiny obyvatelstva bezesporu největší dopad. V posledních pár letech se tato skutečnost se potvrdila. Externí šoky dokáží poškodit ekonomiku státu, a tedy i životní úroveň jeho obyvatelstva. Obyvatelé na životním a existenčním minimu těmto důsledkům nejsou schopni čelit. Je nutné mít na paměti, že na finančně nezajištěné občany tíživá situace dopadá daleko rychleji a tvrději viz zkušenost s epidemií covidu-19 či válkou na Ukrajině.

Další problém je samotné postavení institutu životního a existenčního minima v systému sociálního zabezpečení. Je možné předpokládat, že na základě relativně čerstvých zkušeností si politici v České republice uvědomí, že reformovat sociální systém a jeho základní pilíře (např. právě životní a existenční minimum) by měla vláda až ve fázi expanze ekonomického cyklu (růst, bohatnutí, vyšší výběr daní). V době recese by sociální systém měl představovat záchrannou síť – „kotvu“, která obyvatelstvu poskytne jistotu a stabilitu. V žádném případě by se záchranná síť neměla stát pro obyvatelstvo hrozbou. Občané by měli vědět, s čím mohou v těžkých časech počítat (Stiglitz, 1997). Jedná se o dobrou praxi, jak ji můžeme vidět v západních rozvinutých zemích, které mají s demokracií a s jejími procesy větší zkušenosti.¹² Bohužel v České republice se co do přístupu k řešení problémů za třicet let nic nezměnilo. V politické rovině se problémy v systému řeší až ve chvíli, kdy se projeví jejich důsledky, jednoduše pozdě. V krizi je vytvořena „záplata“ a s ní se pokračuje do další krize. Politici, média i občané se následně diví (neřkuli jsou v šoku), že systém nefunguje (viz Lipovská, 2015).¹³ Přitom odborníci v předstihu před existencí nedostatku v systému varují. Jeho neřešení pak zpravidla vede ke zhoršení až do té míry, kdy se řešení stává neúměrně nákladné (materiálně

¹² Za první ekonomický směr, který vnášel prvky řádu do tržního prostředí, je považován ordoliberalismus. Jeho počátky formování lze sledovat od 2. poloviny 30. let 20. století. Zpočátku se jednalo o důležitost státu pro zajištění fungování volného trhu. Aplikace ordoliberalního myšlení, které stojí za německým ekonomickým zázrakem, se rozšířila i do dalších oblastí, kde stát působí. Příčinu lze hledat v přesvědčení, že řád se sám od sebe nevytvoří ani neudrží. Tomu napovídá i složenina slov z němčiny Der Orden (řád, pořádek) a Der Liberalismus (liberalismus). Ordoliberalismus ovlivnil následně ekonomické směry a politické myšlení. Jména, která za ním stojí, jsou známá dodnes – Ludwig Erhard a Konrad Adenauer.

¹³ Za článek byla autorce udělena Cena prof. F. Vencovského, kterou má pod záštitou Vysoká škola finanční a správní.

i finančně) nebo řešitelné pouze extrémními nástroji při užití neadekvátně vyššího množství finančních prostředků. Dobrá praxe z vyspělých západních ekonomik ukazuje, že v problematických časech se nemají přijímat strategická rozhodnutí, protože v drtivé většině případů se nejedná o (dlouhodobě) kvalitní rozhodnutí, ale spíše o „paskvil“. Nemělo by dojít ani k tomu, že takovýto druh řešení, de facto provizorium, funguje až do příchodu dalšího externího šoku. Reformy a změny by měly přicházet v době konjunktury. Pouze tento čas umožní tvůrcům fiskální autority zjistit, zda zvolili správně a popřípadě odladit nedostatky zvoleného přístupu. Avšak v České republice politici tento jedinečný čas vždy promarnili, a nic neudělali. Dostáváme se tak do začarovaného kruhu, který se neustále řetězí a dopady tohoto dlouhodobě neřešeného procesu jsou již očividné.

Závěr

Nově stanovené hodnoty životního a existenčního minima nepředstavují přesné hodnoty, ale v rámci aplikovaných redukčních metod se jedná o minimální minimum. Tento fakt vypovídá o výsledné hodnotě. Aby naplňovala zákonnou definici, skutečná hodnota životního a existenčního minima by se neměla pohybovat pod vypočtenou hodnotou. Naopak nevylučuje stanovení hodnoty vyšší, nežli jsou vypočtené hodnoty. Oproti předchozím výpočtům životního a existenčního minima, kdy výpočet představoval optimální hodnotu, se jedná o významnou změnu.

Příčinu lze hledat ve struktuře dat. Pro výpočet životního a existenčního minima bylo možné využít pouze data agregovaná na nejvyšší hierarchický oddíl dle klasifikace CZ-COICOP. Data nebyla za první příjmový decil, ale za první příjmový kvintil. Při analýze dat nebyl mezi datovou základnou z let 2010–2016 a z let 2017–2020 zjištěn žádný vztah.

Redukcí kvintilové úrovně na decilovou prostřednictvím redukčních koeficientů z dat z let 2010–2016 není možné zajistit na datech z let 2017–2020 odpovídající úroveň spotřebních výdajů prvního příjmového decilu. Z tohoto důvodu byly pro výpočet životního a existenčního minima na rok 2021 v přísnější podobě voleny redukční koeficienty, aby kompenzovaly vyšší spotřební vydání v kvintilové úrovni.

Hodnotám životního a existenčního minima by měla být věnována větší pozornost, protože pro nejchudší občany v populaci představují mnohdy jediný příjem. Bylo by zajímavé zjistit, jakými způsoby či praktikami si jedinci na životním nebo existenčním minimu zajišťují potřebné finanční prostředky. Z účetního hlediska se jeví, že je zde využívána široká paleta nelegální až trestné činnosti. Účelové snižování neboli tzv. podstřelování výše životního a existenčního minima daný problém neřeší. Problém zneužívání jeho pobírateli či výdaje na spotřebu neakceptovatelnou společností by měly být řešeny jinými nástroji.

Rovněž provázanost životního minima s osmi dalšími sociálními dávkami není rozumný koncept – neumožňuje splnění základního principu životního minima. Z důvodu provázanosti je životní minimum v pasti a není možné, aby plnilo cíle, které jsou na ně v rámci sociálního systému kladeny. Se zvýšením životního a existenčního minima zpravidla dochází ke zvýšení nárokovatelné sociální dávky a vyplacení sociálních dávek ve vyšším počtu. Jedná se o jev, kterému společnost není nakloněna a vede tak ke stagnaci životního a existenčního minima.

Literatura

BERAN, Vlastimil & Jana GODAROVÁ, 2019. *Náplň a konstrukce životního a existenčního minima 2018*. Praha: VÚPSV, v. v. i. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_508.pdf

BAŠTÝŘ, Ivo et al., 2002a. *Revize věcné náplně a konstrukce životního minima a stanovení minima existenčního. Svazek 2: Rozbor úrovně, konstrukce, struktury a uplatňování životního minima. Podrobná analýza*. Praha: VÚPSV, v. v. i. Dostupné z: <https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/RZM-sv2.pdf>

BAŠTÝŘ, Ivo et al., 2002b. *Revize věcné náplně a konstrukce životního minima a stanovení minima existenčního. Svazek 2a: Rozbor úrovně, konstrukce, struktury a uplatňování životního minima. Přílohy ke svazku 2*. Praha: VÚPSV, v. v. i. Dostupné z: <https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/RZM-sv2a.pdf>

BAŠTÝŘ, Ivo, Ludmila CHOMÁTOVÁ & Magdalena KOTÝNKOVÁ, 2003. *Revize věcné náplně a konstrukce životního minima a stanovení minima existenčního. Svazek 1: Závěrečná zpráva*. Praha: VÚPSV, v. v. i. Dostupné z: <https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/RZM-sv1.pdf>

ČSÚ. *Statistika rodinných účtů* (data za 2010–2020). Metodologie výběrového šetření. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/vykazy/statistika_rodinnych_uctu

ČSÚ. *Klasifikace individuální spotřeby podle účelu (CZ-COICOP)*. Metodická část. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/klasifikace_individualni_spotreby_-cz_coicop-

KELLER, Jan & Lubor HRUŠKA TVRDÝ, 2008. *Vzdělanostní společnost? Chrám, výťah a pojišťovna*. Praha: Sociologické nakladatelství – SLON

LIESSMANN, Konrad Paul, 2008. *Teorie nevzdělanosti. Omyly společnosti vědění*. Praha: Academia

MRHÁLKOVÁ, Ilona et al., 2018. *Aktualizace minimálních nákladů na výživu zajišťujících splnění referenčních hodnot pro příjem živin (DACH) pro vybrané skupiny obyvatelstva pro rok 2017*. Praha: Ústav zemědělské ekonomiky a informací

MRHÁLKOVÁ, Ilona, Ivan FOLTÝN & Vlastimil BERAN, 2022. *Aktualizace minimálních nákladů na výživu zajišťujících splnění referenčních hodnot pro příjem živin (DACH) pro vybrané skupiny obyvatelstva při použití spotřebitelských cen března roku 2022*. Praha: Ústav zemědělské ekonomiky a informací

VLACH, Jan, Ivo BAŠTÝŘ & Simona SEVEROVÁ, 2014. *Prověření věcné náplně a konstrukce životního minima a existenčního minima*. Praha: VÚPSV, v. v. i. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_380.pdf

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu